

Raad

R-3126
R-3126
18-9-2025

NOTULEN

Vergadering:	Raad, nr. 769 (openbare)
Datum en tijd:	Donderdag 18 september 202518 september 2025, 10.15 uur
Plaats:	
Aanwezig:	
De (plv.) leden:	Putters (voorzitter), Boelens, De Boer, Den Boer, Borghouts, Daems, Dijkhuizen, Van Eijck, Fortuin, Gerbrandy, Henrar, Van den Heuvel, Hoogstraaten, Van Holstein, Houweling, Huydecoper, Knoef, Koerselman, Kroes, De Leeuw, Lückerrath, Noordman, Peek-Visser, Starink, Van der Velden, Van Veldhuizen, Vermeij, Vonhof, Ter Weel, Weurding, Van Woerkom, Wuite
Secretariaat:	Van Selm (mede waarnemend algemeen directeur, directeur beleid), Van Steeninck (directiesecretaris), Koopmans, Langedijk-Schuurman (gespreksleiders tafels), Datema (social media), Van Driel (secretaresse/management assistent), Versloot (audiovisuele ondersteuning), Dirven (notulist)

1. Opening en mededelingen

De heer *Putters*, voorzitter, opent de vergadering met een woord van welkom.

Personele mededelingen

- Een bijzonder welkom aan de nieuwe leden van de FNV, mevrouw (Roos) Vermeij en mevrouw (Jacqie) Van Stigt. Mevrouw Vermeij is aanwezig en heeft ook deelgenomen aan de vergadering van het dagelijks bestuur vanmorgen. Mevrouw Van Stigt is deze keer nog niet aanwezig.
- Verder een bijzonder welkom aan mevrouw (Sylvia) Huydecoper, directeur van PZO, die mevrouw Van de Ven deze vergadering vervangt wegens haar verhindering
- Daarnaast ontvingen ook wij bericht vanuit de FNV over het kandidaatschap voor het nieuwe bestuur en de impact hiervan op de zittende en voormalige bestuursleden. Hoewel het nog niet zeker is op welke manier dit weerslag krijgt op de bijdragen aan SER-activiteiten, willen wij nu alvast in deze vergadering onze waardering overbrengen voor al het werk dat zij hebben gedaan. Als blijk van onze waardering ontvangen zij een dankbrief en het bekende beeldje. Het gaat (in willekeurige volgorde) om: Tuur Elzinga, Kitty Jong, Petra Bolster, Zakaria Boufangacha, Bas van Weegberg, Gissella Arends, Gerben van der Meulen, Bart Plaatje, Steve Smit en Peter Spijkerman. Op een later moment zullen we wellicht ook nog fysiek contact met hen hebben.

- De raadsleden geven met applaus blijk van hun dank en waardering.
- Verder hebben wij vanmiddag, waarvoor ook alle raadsleden zijn uitgenodigd, in De Poushal de afscheidsborrel van onze voormalige algemeen secretaris/algemeen directeur, Jacqueline Prins. Hoewel ze inmiddels al gestart is in haar nieuwe

functie als voorzitter van het College van Bestuur van Zadkine, dankt de voorzitter haar ook in de raadsvergadering voor haar inzet voor het werk van de SER en in het bijzonder voor de Raad.

Samenstelling raad zittingsperiode 1 april 2026 tot 1 april 2028

Zoals opgenomen in de Wet op de SER vraagt de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid iedere twee jaar advies aan de raad over de samenstelling van de raad in de nieuwe zittingsperiode. Op 29 juli jl. heeft de SER de adviesaanvraag ontvangen voor de zittingsperiode vanaf 1 april 2026 tot 1 april 2028.

In de adviesaanvraag wordt het DB-SER verzocht om:

- Advies uit te brengen over de vraag of er grond bestaat wijzigingen aan te brengen in de aanwijzing van organisaties die gerechtigd zijn tot het benoemen van leden en plaatsvervangend leden van de raad; en om
- Advies uit te brengen over de vraag of er grond bestaat wijziging aan te brengen in het aantal leden dat elke organisatie kan benoemen.

Op 29 augustus jl. is een advertentie in de Staatscourant geplaatst. Ook zijn brieven aan de zittende werkgevers- en werknemersorganisaties over de zetelverdeling uitgestuurd. Tot 19 september a.s. kunnen organisaties die voor een benoemingsrecht in aanmerking willen komen zich melden.

Besluitvorming over het advies is voorzien in de novembervergadering van het dagelijks bestuur SER, in december volgt vaststelling in de raad.

Agenda

De agenda wordt vastgesteld.

Vanwege het openbare karakter worden plenaire vergaderingen gestreamd. Zie hiervoor: <https://www.youtube.com/watch?v=DcXGyOOQE04>

Deze link wordt ook bij de vergaderstukken van deze raadsvergadering op de SER-website geplaatst. Via deze link kan tevens kennis worden genomen van de sheets van de PowerPointpresentatie waarmee de vergadering is ondersteund.

2. Verslag vergadering 22 mei 2025 (conceptverslag R-3120)

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld met dank aan de notulist, de heer Dirven. Het verslag geeft verder geen aanleiding tot opmerkingen.

3. Bespreking advies *Primaat van de Politiek, een evenwichtige balans tussen het recht op medezeggenschap en het politieke primaat.* (advies R-3121, inclusief voorlegger)

3.1 Inleiding voorzitter

Zoals bekend, heeft de SER de wettelijke taak de medezeggenschap in ondernemingen te bevorderen (artikel 46a WOR). Dat is een belangrijke taak. De overheid valt onder de werking van de WOR.

De SER Commissie Bevordering Medezeggenschap (SER/CBM) heeft in dat kader deze adviesvraag gekregen van de minister van SZW, waarover de heer Houweling als commissievoorzitter meer zal vertellen.

Daarbij is het wel goed om te melden dat de aanvraag voor deze SER-commissie best complex was. Enerzijds kan de SER in een advies zijn kennis over medezeggenschap inbrengen, anderzijds dat het hier gaat om medezeggenschap die wordt uitgeoefend bij de overheid en betrekking heeft op politieke besluiten en politiek-ambtelijke verhoudingen, waarmee de SER veel minder betrokkenheid heeft.

Daarom is in het adviestraject samengewerkt met de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB), die op verzoek van de SER/CBM een essay heeft geschreven dat juist inzicht

geeft in die politieke besluitvorming en de dynamiek die daar speelt. Dit essay is als bijlage bij het advies gevoegd.

Die inzichten zijn door de SER/CBM gewogen in combinatie met de eigen inzichten en verwerkt in het voorliggende advies.

De heer Houweling zal dit advies kort toelichten.

Ten slotte zij erop gewezen dat de SER/CBM een commissie is in de zin van artikel 43 van de Wet op de SER. Dat betekent dat de minister rechtstreeks aan de commissie advies vraagt en de commissie rechtstreeks adviseert. Het advies is in de CBM-vergadering van 9 september jl. vastgesteld. Hoewel de raad er niet veel meer over te zeggen heeft, is het belangrijk dat adviezen vanuit de SER worden toegelicht in een raadsvergadering, zodat de raadsleden in de gelegenheid zijn eventuele vragen te stellen of erop te reflecteren.¹

3.2 Toelichting commissievoorzitter, de heer Houweling

De verslaglegging richt zich op het gesproken woord. Via de streaming van de vergadering, die is opgenomen bij de vergaderstukken van deze Raadsvergadering op de website van de SER kan kennis worden genomen van de informatie op de sheets van de PowerPointpresentatie.

De heer *Houweling* merkt op dat het ongemakkelijke gevoel dat de raadsleden zullen hebben bij een artikel 43-procedure ook de kern van de adviesaanvraag samenvat, in die zin dat het bevoegd gezag bij de overheid een onderwerp dat een politieke aangelegenheid vormt kan aanmerken als politiek primaat en het medezeggenschapsorgaan 'buiten spel' kan zetten. Op zich is dit logisch. Wanneer een democratisch gelegitimeerd orgaan, zoals de Tweede Kamer of een gemeenteraad, een politiek besluit neemt, kan het niet zo zijn dat de medezeggenschap dat oordeel 'overruled'. Daarom bepaalt de wet dat de OR geen medezeggenschap over een dergelijk besluit heeft, maar wel over de personele gevolgen van dat besluit.

In de praktijk pakte deze regeling anders uit. De Hoge Raad (HR) heeft in een aantal uitspraken een oordeel uitgesproken over de reikwijdte van het politiek primaat: wanneer een besluit is terug te voeren op een budgettaire aangelegenheid dan is het een politiek besluit. Daarmee vallen in feite alle besluiten onder het politieke primaat. De medezeggenschap over de personele gevolgen beperkt zich volgens de HR uitsluitend tot de personele gevolgen.

In de praktijk is vaak sprake van een mix. Het besluit om de marinierskazerne te verhuizen naar Zeeland kent zowel een politieke agenda als personele gevolgen. Wanneer die personele gevolgen niet besproken mogen worden nu er een politieke aanleiding is, rijst de vraag wat de medezeggenschap dan nog inhoudt. Daarom is SER/CBM in de adviesaanvraag gevraagd nog eens naar de balans te kijken: wordt de medezeggenschap niet te veel ingeperkt door het politiek primaat en zo ja, welke oplossingsrichtingen zijn er?

De voorbereiding van het advies heeft best enige tijd in beslag genomen. Dat heeft te maken met de complexe materie, maar nog meer omdat de SER/CBM het belangrijk vond in het voorbereidingsproces het veld goed te betrekken en veel medezeggenschap te geven. Zo zijn er experts op het gebied van staatsrecht, bestuurskunde en medezeggenschap bij de overheid geraadpleegd, maar vooral veel WOR-bestuurders en leden van ondernemingsraden uit het Rijk, de gemeenten, provincies en Waterschappen. Het goede nieuws is dat ondanks de uitspraken van de HR die op juridisch niveau een 'sterke kaart' aan het openbaar bestuur geven, de praktijk gelukkig een andere is en dat

¹ In de raadsvergadering van 17 oktober 2024 is de adviesaanvraag aan de SER-CBM toegelicht en besproken. Zie hiervoor de notulen van die vergadering: <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/raadsverslag/raadsverslag-2024-762.pdf>

in veel gevallen de bestuurder wel degelijk overleg pleegt met het medezeggenschapsorgaan. De kaart van het politieke primaat komt neer op gezagsvertoon en schaadts immers, zeker bij te veel gebruik, de verhoudingen. Tegelijkertijd is duidelijk dat deze praktijk dan sterk leunt met de relatie van het medezeggenschapsorgaan met die 'toevallige' bestuurders. Bij wisseling van bestuurder kan het daarom gaan 'schuren en botsen'. In deze omstandigheid lag ook de oplossing.

Verder is de ROB gevraagd mee te denken, was er regelmatig contact met deze organisatie en heeft deze samenwerking tot waardevolle inzichten geleid.

In najaar 2024 heeft de SER/CBM veel informatie opgehaald uit de praktijk. Na een analyse van onder meer wetsgeschiedenis en jurisprudentie zijn de oplossingsrichtingen in het voorjaar 2025 ook weer met het veld getoetst. Daarbij zijn drie oplossingsrichtingen getoetst. Uit de praktijk echter kwam een vierde oplossingsrichting naar voren en deze is in het advies overgenomen.

Zowel bestuurders als leden van ondernemingsraden gaven aan dat het politiek primaat niet ter discussie staat en ook behouden moet blijven in de WOR. Wel is voorgesteld de medezeggenschap op een bepaald moment te laten aanhaken op besluitvorming. In die lijn adviseert de SER/CBM de minister:

- (i) het moment te markeren waarop de kaart van het politieke primaat wordt gekozen (pas toe en leg uit) en op dat moment af te spreken op welk moment de formele medezeggenschap bij een besluit wordt betrokken.
- (ii) de ondernemingsraad ruimte heeft dan (uit eigener beweging) een zienswijze in te dienen. Op deze manier komt in de te maken keuzes in het proces van politieke besluitvorming die zienswijze in ieder geval op tafel.
- (iii) dit moet geen afdwingbaar recht bij Ondernemingskamer zijn of anders gezegd onnodige juridificering moet worden voorkomen. Er wordt uitgegaan van wederzijds vertrouwen. De informele gang van zaken op veel plaatsen wordt daarmee normstellend gemaakt en een formele status gegeven.
- (iv) kanttekening hierbij is om over vijf jaar te evalueren of dit vertrouwen terecht is en of de oplossingsrichting heeft geleid tot meer betrekken van medezeggenschap enerzijds zonder afbreuk te doen aan de aard van het politiek primaat anderzijds. Zou de oplossingsrichting te veel een 'loze letter' zijn dan kan worden bekeken of verdere stappen nodig zijn.

Deze oplossingsrichting bleek ook breed gedragen te worden door de ROB.

3.3 Vragen en opmerkingen van raadsleden en reactie van de heer Houweling

Bijgevallen door applaus van de Raadsleden dankt de *voorzitter* de heer Houweling voor zijn heldere en korte presentatie. Graag geeft hij gelegenheid tot vragen en reflecties.

De heer *Henrar* wijst erop dat de WOR voor het bedrijfsleven heel belangrijk is en dat de bestuurder de ondernemingsraad (OR) ook als klankbord benut. Wanneer een bestuurder bepaalde besluiten wil nemen, is het goed om van de OR te horen of dat besluit ook werkt. De bestuurder krijgt vanuit zijn onderneming door de OR een spiegel voorgehouden van wat er leeft in de organisatie.

Persoonlijk vindt hij dit heel belangrijk en hij weet dat vele bestuurders uit het bedrijfsleven dit delen.

Als het gaat om medezeggenschap bij de overheid denkt spreker aan de Toeslagenaffaire. Op dit gebied zijn allerlei besluiten genomen die tot misstanden hebben geleid, terwijl diverse signalen erop wezen dat de medewerkers die de besluiten moesten uitvoeren die besluiten niet-werkbaar vonden. Waarom is dit in de medezeggenschap niet aan de orde geweest? Van de betrokken bewindslieden bleek een aantal de dossiers niet goed te hebben gelezen, andere stelden dat uitvoeringssignalen

niet door de lagen heen kwamen. Met een goede uitvoering van de WOR zou dit naar zijn mening niet zijn gebeurd. Spreker is benieuwd hoe de heer Houweling hier tegenaan kijkt.

De heer *Houweling* vindt het goed om te horen dat medezeggenschap vanuit het bedrijfsleven zeer wordt gewaardeerd omdat het tot betere besluitvorming leidt. In feite is dat ook de kern van het voorliggende advies.

Via een andere aanloop zal spreker nog ingaan op de gestelde vraag.

In de eerste plaats wijst hij er nogmaals op dat bijvoorbeeld de verplaatsing van een kazerne naar Zeeland een politiek besluit was. De betrokken mariniers zouden echter niet meeverhuizen. En die omstandigheid had natuurlijk aan de voorkant moeten worden meegenomen. Dan had de besluitvorming beter geweest en was ook voorkomen dat in een latere fase terug moest worden gekomen op het al genomen besluit.

In de tweede plaats merkt spreker op dat de kwestie van 'loyale tegenspraak' niet in het advies van de SER/CBM aan de orde komt, maar in het als bijlage gevoegde essay van de ROB aan de orde. De ROB stelt dat loyale tegenspraak in deze tijd serieus moet worden genomen, juist vanwege dossiers als de Toeslagenaffaire en misschien ook andere onderwerpen. Die loyale tegenspraak moet je in dat soort gevallen juist een stem geven.

In de derde plaats stelt spreker dat discussie mogelijk is over de vraag of een onderwerp als toeslagen een WOR-aangelegenheid is. Raken deze de medewerkers in de organisatie of het object van de uitvoering? Door de leiding had de OR gemakkelijk kunnen worden voorgehouden dat hij daarover niets te zeggen heeft omdat het een politiek besluit was. Wanneer een dergelijke affaire onverhoopt opnieuw zou voorkomen, zou de OR op basis van de implementatie van het voorliggende advies van de SER/CBM kunnen vragen op welk moment in het proces zij wordt geraadpleegd, zodat hij via de bestuurder een zienswijze kan meegeven aan de echelons erboven waarbij de OR ook op de risico's van het voorgenomen besluit kan wijzen. Dit in de hoop dat er vervolgens een beter besluit in de Kamer wordt genomen.

Met alle voorzichtigheid stelt spreker dat het voorliggende advies hopelijk bijdraagt aan het voorkomen van grotere misstanden.

De heer *Noordman* steunt het idee dat het indienen van een zienswijze door de OR wellicht leidt tot een gesprek over een voorgenomen besluit.

In de WOR is voor veel onderwerpen geregeld dat er advies of instemming moet worden gevraagd en is er ook een verplichting om met de reactie van de OR iets te doen.

Uiteindelijk kan de OR zelfs naar de rechter of Ondernemingskamer. Hoe zit dat voor de door de SER/CBM geadviseerde mogelijkheid om een zienswijze in te dienen? Het gaat niet hem om de juridificering, maar om het bieden van draagvlak dat serieus met een zienswijze wordt omgegaan. Wat is daarin voorzien? Wordt dit door de overheid ook gestimuleerd bij zijn bestuurders?

De heer *Houweling* merkt op dat de voorgestelde zienswijze voorziet in een reactiemogelijkheid indien sprake is van een voorgenomen besluit op basis van politiek primaat, zodat de zienswijze ook kan worden betrokken in de besluitvorming. In de huidige situatie heeft de OR in zo'n situatie geen (formele) mogelijkheden, maar kan hij slechts meepraten wanneer het besluit in uitvoering wordt genomen.

Wanneer het politieke orgaan in de nieuwe situatie, na weging van de zienswijze van een OR, een besluit neemt de uitvoering ook weer terugkomt in de betrokken overheidsorganisatie en de medezeggenschap daarin. Hierin heeft de OR zijn volle medezeggenschapsrechten.

Het uit eigener beweging indienen van een zienswijze door een OR bij de overheid is na invoering een wettelijk recht. Maar op dit moment heeft de SER/CBM ervoor gekozen dit

recht niet afdwingbaar te maken bij bijvoorbeeld de Ondernemingskamer. Dit zou namelijk een ingewikkelde spanning met zich brengen ten aanzien van de vraag of een besluit door een democratisch orgaan wordt genomen of door een Ondernemingskamer. In het voorliggende advies hebben bestuurders en werknemers/OR-leden ervoor gekozen het uitgangspunt van het politiek primaat te blijven respecteren. Naar zijn mening heeft de SER/CBM een goede balans gevonden in het politiek primaat enerzijds en de medezeggenschap anderzijds.

3.4 Afronding bespreking agendapunt 3

De *voorzitter* stelt vast dat er geen vragen en opmerkingen meer leven.

De voorzitter dankt de SER/CBM en haar secretariaat voor het vele werk voor dit advies over een ingewikkeld onderwerp.

De SER heeft naast zijn adviserende taken een aantal uitvoerende taken om het goede ondernemerschap in Nederland te bevorderen. De taken op het gebied van medezeggenschap zijn er hier één van en zeker een belangrijke. De WOR bestaat dit jaar 75 jaar, net zo lang als de SER en de SER en de WOR zijn ook duidelijk verbonden in hun werk.

Met applaus geven de raadsleden blijk van hun waardering en bijval.

4. Tussentijdse bespreking adviestraject *Mantelzorg en werk* (voorlegger en adviesaanvraag R-3122)

4.1 Inleiding voorzitter

Eind 2023 is de SER door vier ministeries (VWS, SZW, OCW en Fin) gevraagd advies uit te brengen over een toekomstbestendige combinatie van mantelzorg en werk. De betrokkenheid van deze vier ministeries moet worden genoemd, omdat de SER het belangrijk vindt dat er samenhangend beleid in de verschillende beleidsdomeinen wordt gevoerd en verkokering in één domein wordt voorkomen.

In april 2024 heeft een eerste bespreking van het advies in de raad plaatsgevonden² met een toelichting op de opzet door de commissievoorzitter, de heer Houweling, en een presentatie vanuit MantelzorgNL.

Vandaag vindt, zoals gebruikelijk, een tussentijdse bespreking plaats, nu de commissie is gevorderd in de analyse maar de raadsleden nog signalen en suggesties kunnen meegeven voor de laatste fase van een advies of verkenning.

In mei 2024 is de adviescommissie full swing aan de slag gegaan. De commissie heeft sindsdien vorderingen gemaakt en ook veel gesprekken gevoerd met stakeholders. Duidelijk moge zijn dat werkenden in de spits van hun leven werken, zorgen en leren moeten combineren en behoefte kunnen hebben aan ondersteuning. De heer Houweling zal ons meenemen in waar we nu staan met de adviesvoorbereiding, enkele dilemma's schetsen waar de commissie nu voor staat en toelichten op welke wijze de raadsleden de commissie via de gesprekken aan de tafels behulpzaam kunnen zijn.

4.2 Toelichting commissievoorzitter, de heer Houweling

De verslaglegging richt zich op het gesproken woord. Via de streaming van de vergadering, die is opgenomen bij de vergaderstukken van deze Raadsvergadering op de website van de SER kan kennis worden genomen van de informatie op de sheets van de PowerPointpresentatie.

Ter inleiding

² Zie voor de notulen van deze bespreking: <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/raadsverslag/raadsverslag-2024-758.pdf>

De heer *Houweling* herinnert zich dat op de dag van de kick-off in de raad de Academie voor patiënt en mantelzorger van het UMC Maastricht in het nieuws kwam, een onderdeel van het UMC waar mensen vaardigheden kunnen opdoen die hen helpen in het geven van zorg aan patiënten c.q. hun dierbaren die deze zorg langere tijd nodig zouden hebben. Vanochtend verscheen een nieuw onderzoek van ABM AMRO in de media, waarin erop wordt gewezen dat in 2021 ongeveer 1,8 miljoen Nederlanders werk met mantelzorg combineerden en dat dit volgens een matige raming door het RIVM in 2040 oploopt tot zo'n 2,1 miljoen mensen.

Dit laat zien dat het een belangrijk onderwerp is en de commissie is zich hiervan ten volle bewust. Afgezet tegen een arbeidsmarkt met ca. 10 miljoen werkenden betekent dat 1:5 werkende ook mantelzorger is of wordt. De cijfers verschillen per sector. De zorg is de sector waarin werkenden het vaakst mantelzorg verrichten, hier is de verhouding inmiddels 1:3.

Spreker herinnert zich ook nog het mooie en inspirerende gesprek van de raadsleden bij de aftrap van het advies, waarbij ook de eigen mantelzorgervaringen werden gedeeld. Daarbij kwam duidelijk naar voren dat de mogelijkheden om mantelzorg te verrichten sterk afhankelijk zijn van de ruimte in het eigen werk.

Dit zal ook vandaag weer een belangrijk aandachtspunt zijn: een academicus die een aantal malen een college moet geven maar verder zijn eigen agenda kan bepalen, kan gemakkelijker mantelzorg met zijn werk combineren, bijvoorbeeld door één van zijn ouders te begeleiden naar een arts, dan een internationaal vrachtwagenchauffeur die zich op dat moment in Duitsland bevindt.

Proces en planning, stakeholderbetrokkenheid

In de verkenningsfase van het adviestraject heeft vooral het secretariaat veel werk verzet in het verzamelen van informatie en praktijkinformatie. Verder is met zoveel mogelijk mensen gepraat: ervaringsdeskundigen/werkende mantelzorgers, werkgevers, organisaties, experts e.d., in en buiten commissievergaderingen.

Na een gedeelde probleemanalyse wordt inmiddels gewerkt aan de visie en aanbevelingen. De commissie worstelt nog met een aantal dilemma's, die we vandaag graag aan de raadsleden voorleggen.

Uitgangspunt is dat we de combinatie van werken en zorgen zo optimaal mogelijk faciliteren. Er zou geen sprake van een uitruil moeten zijn.

Het streven is erop gericht om het advies voor eind 2025 binnen de commissie af te ronden.

Ter bespreking: drie dilemma's bij drie thema's:

- Thema 1. Diversiteit onder mantelzorgers én werkgevers
Mantelzorg is divers, naar duur, intensiteit, netwerkmogelijkheden en type mantelzorg. Heeft de mantelzorger te maken met een ouder die in de laatste fase van behandeling verkeert of is deze een ouder van een meervoudig gehandicapt kind? Ook is er een grote diversiteit onder mantelzorgers zelf. Dat geldt ook voor hun werkgevers.

Dilemma 1: Moeten we in het advies onderscheid maken tussen verschillende groepen mantelzorgers? Wie verdienen de schaarse middelen?

Verdienen bijvoorbeeld langdurig-intensieve mantelzorgers voorrang? Of is generiek beleid noodzakelijk gezien de omvang en groei van mantelzorg, ook in verband met de vergrijzing en ontgroening?

- Thema 2. Mantelzorgondersteuning op de werkvloer
Er is nog veel te winnen in het normaliseren en bespreekbaar maken van mantelzorg op de werkvloer. Bespreekbaarheid en begrip vormen de sleutel tot andere vormen van ondersteuning door werkgevers. Ook hier is maatwerk van

belang. Maar het arsenaal aan maatwerkoplossingen is niet voor iedereen even groot, er bestaat een scheidslijn tussen praktische en theoretische beroepen.
 Dilemma 2: Is mantelzorgondersteuning op de werkvloer puur maatwerk of zijn er (ook) collectieve oplossingen (bijvoorbeeld in de vorm van een soort ondergrens) nodig?

- Thema 3. Financiële aspecten van mantelzorg
 In veel gevallen heeft mantelzorg een inkomenscomponent. In de praktijk is er namelijk wel een uitruil tussen werken en zorgen: bijvoorbeeld het gebruik van vakantiedagen, benutten van onbetaald verlof waarbij de werkende minder gaat werken of stopt met werken. Nogmaals, die uitruil moet worden voorkomen. Werken is belangrijk voor de mantelzorger zelf en uiteraard ook voor de werkgever/arbeidsmarkt. Uitval levert werkgever en maatschappij hoge kosten op. Mantelzorg kan in een bepaald opzicht worden gezien als een maatschappelijk risico. Hoe verdeel je de verantwoordelijkheden (tussen werkenden, werkgevers en overheid) evenwichtig?
 Nog een reflectie in dit verband: wanneer de werkgever een bijdrage aan mantelzorg zou moeten leveren, zouden de sectoren waarin meer medewerkers mantelzorg verrichten disproportioneel meer moeten bijdragen dan de sectoren waarin medewerkers weinig mantelzorg verrichten, terwijl het vraagstuk de samenleving toch in den brede treft?
 Dilemma 3: Wie moet de financiële gevolgen van mantelzorg dragen?

4.3 Tafelgesprekken en plenaire terugkoppeling

Verdeeld over vijf tafels bespreken de raadsleden de drie dilemma's of een zelfgekozen selectie daaruit. Hiervoor is ca. 40 minuten beschikbaar. Als gespreksleiders fungeren de kroonleden die ook in de commissie zitting hebben (Borghouts, Dijkhuizen, Houweling, Knoef) en het secretariaat van de commissie (Langedijk, Koopmans).

Op de beschrijfbare tafelkleden en grote vellen kunnen de eerste ideeën per dilemma worden genoteerd. De gespreksleider maakt waar mogelijk aantekeningen van het verdere gesprek.

Plenair wordt een korte reflectie op het besprokene gegeven door de gespreksleider.

Terugkoppeling tafel 2 (verder bestaande uit: Daems, Den Boer, Gerbrandy, Van Holstein, Peek-Visser, Wuite) door mevrouw Dijkhuizen

Mevrouw Dijkhuizen geeft aan dat een interessante discussie is gevoerd. Geconstateerd is dat het een maatschappelijk thema is dat ons allemaal aangaat. Daarbij is de mooie term 'empathische samenleving' gevallen.

Ook heeft dit mogelijk consequenties voor het invullen van de financiële middelen. De groep heeft hiervoor geen 'gouden ei' gevonden. Wel is gesproken over collectiviteit en maatwerk. In de eigen organisatie van één van de leden is een voorbeeld gegeven om te kijken naar de individuele situatie van mensen om tot goede oplossingen te komen voor de combineerbaarheid van mantelzorg en werk.

Onderkend is dat er veel verschillende groepen mantelzorgers zijn. Niet alleen in termen van intensiteit, maar ook of mantelzorg als morele verantwoordelijkheid dan wel een 'verplichting' wordt gevoerd. Is het langerdurende of kortdurende mantelzorg, is er een bepaalde regelruimte in het eigen werk?

Daarbij is ook signaleerd dat aandacht nodig is voor specifieke groepen zoals jongeren.

Ook moet er oog zijn voor de genderverschillen, omdat zoals bekend relatief meer vrouwen mantelzorg verlenen.

Terugkoppeling tafel 1 (verder bestaande uit: Fortuin, Van den Heuvel, De Leeuw, Noordman, Putters, Starink) door mevrouw Borghouts

Mevrouw *Borghouts* herkent in het gesprek van deze tafel veel van wat al is gezegd door mevrouw Dijkhuizen.

Ook is gesproken over de vraag wat je zelf wilt doen: in bepaalde levensfasen wil je mantelzorg verrichten, waartoe mensen dan ook in de gelegenheid moeten worden gesteld.

Ook het onderscheid tussen kortdurende en langdurende mantelzorg is besproken, in relatie tot de vraag wat in de arbeidsrelatie tussen werkgever en werknemer kan worden geregeld, op individueel niveau, en wat eventueel collectief op cao-niveau dan wel wettelijk zou kunnen worden geregeld. Hier is, zoals de heer Putters opmerkte, de vraag aan de orde of mantelzorg niet als een sociaal risico zou moeten worden gezien.

Ook de efficiency is van belang. Is er voor de zorg voor bijvoorbeeld een meervoudig gehandicapt kind ook professionele, institutionele zorg? Dit hangt ook samen met het belang van arbeidsparticipatie.

Verder is stilgestaan bij de vraag voor wie een collectieve regeling in de vorm van een verzekering voor het inkomensrisico zou moeten gelden. Voor de werkende of ook voor niet-werkenden als het gaat om het bevorderen van arbeidsparticipatie?

Terugkoppeling tafel 3 (verder bestaande uit: Huydecoper, Lückerrath, Van der Velden, Van Veldhuizen, Ter Weel) door mevrouw Knoef

Mevrouw *Knoef* merkt op dat ook haar tafelgenoten de uitdagingen van de combineerbaarheid van mantelzorg en werk herkennen.

Stilgestaan is bij het onderscheid tussen zzp'ers en werknemers. Opgemerkt is dat mensen soms kiezen voor zzp-schap omdat dit meer flexibiliteit geeft als het gaat om het verrichten van mantelzorg.

Tegelijkertijd is geconstateerd dat nu in de praktijk van de zorg meer mensen met een vast contract dan als zzp'er aan de slag gaan in de arbeidsovereenkomst meer flexibiliteit mogelijk blijkt te zijn dan in het verleden gebruikelijk was.

Een belangrijke vraag aan de tafel was of sprake is van een risico dat mensen niet zelf kunnen dragen. Niet bekend is wanneer mantelzorg zich aandient, hoe lang en intensief het is. In dat opzicht is derhalve sprake van een risico. Maar het is ook een lastig risico. Dat komt omdat er meer mensen bij betrokken zijn: kunnen familieleden of anderen in de kring van de werknemer en de zorgbehoevende ook mantelzorg verlenen? Het afsluiten van een verzekering voor mantelzorg door werkenden is dan ook moeilijker dan een verzekering voor arbeidsongeschiktheid.

Vervolgens is gesproken over tijd, plaats en beroep. Zo zijn er grote verschillen tussen beroepen als het gaat om de mate waarin mantelzorg kan worden ingepast. Ook moet er onderscheid worden gemaakt tussen de verschillende mantelzorgtaken: de administratie van een zorgbehoevende kun je bijvoorbeeld in je weekend doen, maar een ziekenhuisbezoek vindt op een bepaald moment op een bepaalde plek plaats. Tegelijkertijd is gewezen op de flexibele mogelijkheden van technische oplossingen. Een periodiek ziekenhuisbezoek bijvoorbeeld hoeft niet per se fysiek te gebeuren, maar kan misschien ook via een Teams-gesprek. Omdat voor de zorgbehoevende dit soort bezoeken samen met de mantelzorger ook een sociale functie heeft, zou ook moeten worden nagedacht over andere en betere oplossingen voor die behoefte. In dit verband is opgemerkt dat jonge ouderen hierin een rol zouden kunnen spelen.

Terugkoppeling tafel 5 (verder bestaande uit: De Boer, Koerselman, Kroes, Vonhof, Van Selm) door mevrouw Langedijk-Schuurman

Mevrouw *Langedijk-Schuurman* geeft aan dat ook aan haar tafel snel de complexiteit van het probleem werd herkend. Die complexiteit heeft er ook toe geleid dat de commissie al een jaar bezig is met de adviesvoorbereiding.

Graag deelt spreekster twee voor haar deels nieuwe inzichten uit het gesprek. In de eerste plaats is wat het maken van onderscheid tussen verschillende groepen mantelzorgers betreft de 'slogan' uitgesproken *zo weinig als kan, zoveel als moet*. 'Zoveel als moet' slaat op de vraag dat sommige groepen, zoals mensen met zeer zware mantelzorgtaken, wellicht een eigen regeling verdienen. 'Zo weinig als kan' is ook belangrijk: hoe meer onderscheid ten aanzien van de facilitering wordt gemaakt, hoe meer precisie hoe ingewikkelder het systeem wordt, terwijl de grote regeldruk onderdeel is van de belasting van werkende mantelzorgers. De drempel voor voorzieningen kan dan te hoog worden, dat is nu soms al het geval.

In de tweede plaats is wat de collectieve maatregelen betreft de vraag is besproken in hoeverre de inkomensrisico's van mantelzorg privaat kunnen worden verzekerd. Het individu dat mantelzorger wordt, kan dit niet. Het inkomensrisico is een beïnvloedbaar risico. Mevrouw Knoef merkte al op dat immers ook andere familieleden of kennissen mantelzorg kunnen verlenen. Vervolgens kwam het idee naar voren dat misschien wel een verzekering kan worden geregeld via de zorgvrager, zodat deze een budget ter beschikking heeft wanneer mantelzorg nodig is.

Terugkoppeling tafel 4 (verder bestaande uit: Boelens, Van Eijck, Henrar, Vermeij, Van Woerkom, Weurding) door de heer Houweling

Omdat mevrouw Koopmans, die gespreksleider was, wegens omstandigheden de vergadering iets eerder moet verlaten, verzorgt de heer *Houweling* de terugkoppeling.

In de eerste plaats stelt hij vast dat veel van wat nu is teruggekoppeld ook aan de orde is gekomen aan zijn tafel.

Verder is stilgestaan bij de generatietoets, waarvoor hij graag het woord geeft aan mevrouw Boelens.

Mevrouw *Boelens* merkt op dat het SER Jongerenplatform voor beleidsontwikkeling het instrument generatietoets promoot. Ook de SER zelf kan dit instrument voor zijn eigen beleidsontwikkeling inzetten. Dit instrument lijkt ook geschikt voor het onderhavige adviestraject. Bij dit instrument worden twee relevante groepen (generaties) en twee relevante thema's bepaald, waarbij via een korte analyse wordt nagegaan waar de uitdagingen het grootst zijn en waar meer maatwerk zou moeten worden toegepast.

Reflectie op de terugkoppeling door de commissievoorzitter

De heer *Houweling* dankt de leden voor hun waardevolle inbreng.

Hij sluit zich bij mevrouw Langedijk-Schuurman aan dat het fijn is om te horen dat de dilemma's voor de commissie ook de dilemma's voor de raadsleden zijn geweest. Het is nu eenmaal complex.

Tegelijkertijd sterkt de inbreng hem in de richting die is ingeslagen in een concept visiedocument dat morgen in de commissie zal worden besproken:

- Een eerste spoor in dit document is wat voor de werkende mantelzorger kan worden geregeld, onder andere in de relatie werkgever-werknemer.
- Een tweede spoor betreft het beïnvloeden van de vraag naar mantelzorg, die ook afhankelijk is van externe omstandigheden. Wat de professionele zorg wel en niet kan doen, valt buiten de invloedssfeer van de werkgever en werknemer. Dit maakt ook duidelijk dat er grenzen zijn aan facilitering via de werkgever.

Verder is naar voren gekomen dat er misschien ook een ondergrens is: betreft dit dan langdurig intensieve mantelzorg of moeten groepen werkenden die

onevenredig veel met mantelzorg worden belast worden ontzien? In ieder geval concludeert hij dat het nodig is de differentiatie nader door te denken.

4.4 Afronding agendapunt 4

De *voorzitter* rondt de bespreking van agendapunt 4 af. Ook hij dankt de leden voor hun inbreng. Hij hoopt dat de commissie erin zal slagen voor het einde van dit jaar een mooi advies af te ronden en wenst de commissie daarmee veel succes. Op deze manier kunnen de inzichten vanuit de SER ook worden meegenomen in de keuzes die moeten worden gemaakt in het kader van de kabinetsformatie.

Ten slotte wijst hij de raadsleden erop dat zij via de vertegenwoordigers van hun geleding in de commissie nog nadere input kunnen meegeven.

5. Rondvraag en sluiting

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

De volgende raadsvergadering op **woensdag 29 oktober a.s.** is bijzonder wegens het 75-jarig bestaan van de SER en het 80-jarig bestaan van de Stichting van de Arbeid. Hierbij hopen wij alle raadsleden te treffen.

De volgende reguliere raadsvergadering vindt donderdag 20 november a.s. om 10.15 uur in het SER-kantoor plaats.³

Zoals gezegd, zijn de raadsleden tevens welkom bij de afscheidsborrel van mevrouw (Jacqueline) Prins vanmiddag.

De vergadering wordt ca. 12.00 uur beëindigd.

23-9-2025/pd

³ De conceptbegroting voor 2026 zal eerder via een schriftelijke ronde ter vaststelling aan de Raad worden voorgelegd.